

ŻANNA SŁADKIEWICZ

Uniwersytet Gdański

 <https://orcid.org/0000-0001-7237-5328>

MARTA NOIŃSKA

Uniwersytet Gdański

 <https://orcid.org/0000-0002-1245-6633>

INTERSEMIOTYCZNA ANALIZA KOMUNIKATÓW MEDIALNYCH (ORĘDZIA NOWOROCZNE WŁADIMIRA PUTINA I WOŁODYMYRA ZEŁENSKIEGO NA 2021 ROK)

INTERSEMIOTIC ANALYSIS OF MEDIA COMMUNICATION

(THE NEW YEAR'S ADDRESSES BY VLADIMIR PUTIN AND VOLODYMYR ZELENSKY FOR 2021)

Researchers in humanities and social sciences have been searching for an approach allowing for a detailed and accurate description of contemporary communication. The authors point to the trend towards visualization in the media and the increasing interconnection of various semiotic systems observed in modern media texts. Some methodological solutions are presented on the example of the intersemiotic analysis of the New Year's addresses by Vladimir Putin and Volodymyr Zelensky for 2021.

Key words: intersemiotic analysis, media communication, New Year's address, president, Russia, Ukraine

WPROWADZENIE

Rozwój technologii cyfrowych spowodował istotne zmiany w komunikacji oraz w sposobie tworzenia i przekazywania znaczenia. Współczesny odbiorca komunikatów medialnych styka się ze skomplikowanymi zespołami znaków, które często zawierają elementy werbalne, akustyczne i wizualne. Ich pełny opis możliwy jest jedynie przy uwzględnieniu różnych systemów semiotycznych i ich współdziałania¹. W badaniach poświęconych tekstem wielokodowym

¹ Zob. Mediolingwistyka. Rozmowa na temat statusu mediolingwistyki z prof. Ewą Marthą Eckkrammer, prof. Martinem Luginbühlem i prof. Bogusławem Skowronkiem, <https://fbc.pionier.net.pl/details/nnZlgZn> (30.09.2019).

czysto lingwistyczne metody często okazują się niewystarczające. Przedstawiciele nauk humanistycznych i społecznych wciąż próbują stworzyć metodologię odpowiednią do pełnej i wyczerpującej analizy semiotycznie skomplikowanej przestrzeni komunikacyjnej². Proces ten jeszcze trwa, co dobrze ilustruje wysoka wariantywność nomenklatury używanej do opisu współczesnych komunikatów³.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wybranych prób rozwiązania problemów pojawiających się przy wypracowywaniu odpowiedniej metodologii dla wyczerpującego opisu przestrzeni medialnej. Jako materiał do przykładowej analizy posłużyły orędzia noworoczne Władimira Putina i Wołodymyra Zelenskigo na 2021 rok.

1. EKSPANSJA ŚRODKÓW WIZUALNYCH WE WSPÓŁCZESNEJ PRZESTRZENI KOMUNIKACYJNEJ

Wyraźną tendencją do intensywnego wykorzystywania środków wizualnych w procesie wymiany informacji odnotowuje wielu badaczy⁴. Ekspansja obrazów wiąże się z dążeniem współczesnego społeczeństwa do zwiększenia informatywności i sugestywności komunikacji poprzez redukcję użycia środków werbalnych.

Ważną cechą komunikacji wizualnej i percepcji wzrokowej stanowi ich większa uniwersalność aniżeli przekazów słownych (zrozumiałych jedynie dla osób władających danym językiem) oraz szybkość ich replikacji i rozprzestrzeniania w środowisku cyfrowym, co zapewnia niemal nieograniczoną dystrybucję. W dzisiejszym zglobalizowanym świecie wiadomości wizualne mają szczególną wartość.

² H. Stöckl, *Medienlinguistik. Zu Status und Methoden eines (noch) emergenten Forschungsfeldes*, w: Ch. Grösslinger, G. Held, H. Stöckl (red.), *Presstextsorten jenseits der ‚News‘. Medienlinguistische Perspektiven auf journalistische Kreativität*, Lang, Frankfurt am Main 2012, s. 24–27.

³ Ż. Śladkiewicz, *Spoleczeństwo „oka” i tekst wielokodowy (na przykładzie rosyjskiej satyry politycznej)*, „Przegląd Rusycystyczny” 2014, nr 3, s. 111–124.

⁴ G. Kress G., T. van Leeuwen, *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*, Arnold Publishers, London 2001; С.С. Аванесов, *Визуальность и коммуникация*, „ПРАЭНМА. Проблемы визуальной семиотики” 2014, № 2, s. 11–25; М.В. Габова, *Визуальная культура современного (опыт типологии)*, „Человек. Культура. Образование” 2017, № 2 (24): 30–40; С.И. Симакова, *Тенденции визуализации журналистского контента в современных СМИ*, „Вестник Северо-Осетинского университета им. К.Л. Хетагурова” 2015, № 3, s. 213–218.

Mimo dużej liczby reklam i filmików w przestrzeni internetowej, w których komunikat werbalny odgrywa marginalną rolę, analizując całość praktyk komunikacyjnych, nie można stwierdzić, że język został zastąpiony przez obraz. Zarówno w codziennych interakcjach, jak i w środkach masowej informacji stanowi on bardzo ważny (a niejednokrotnie najważniejszy) element komunikatu, często występujący w połączeniu z obrazem czy odpowiednio dobraną melodią oraz różnymi elementami akustycznymi. Jak słusznie zauważa Małgorzata Lisowska-Magdziarz, większość tekstów medialnych ma charakter mieszany⁵.

2. METODOLOGIA BADAŃ I PODSTAWOWE TERMINY

Zjawisko komunikacji wielokodowej czy też wielokanałowej, w której używane są środki werbalne i niewerbalne, obserwowano już w starożytności (było ono rozważane w ramach klasycznej retoryki)⁶. Wieloaspektowy opis rzeczywistości uwzględniający różne typy znaków leży w polu zainteresowania semiotyki⁷. Francuski badacz Abraham Moles, prowadząc rozważania o „ekranie” kultury mozaiki, pisał o specyficznej architekturze komunikatów, z których każdy konstruowany jest jako zbiór kilku przekazów nałożonych na siebie przy użyciu takich zespołów znaków, jak plamy świetlne, litery alfabetu, słowa, konstrukcje składniowe, akapity itp.⁸. Opis komunikacji wielokodowej w naukowym dyskursie rosyjskim związany jest z pracami założyciela Tartusko-Moskiewskiej Szkoły Semiotyki Jurija Łotmana,

⁵ Termin komunikat mieszany używany jest przez Kazimierza Michalewskiego, por. K. Michalewski, *Komunikaty mieszane*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2009.

⁶ J. Maćkiewicz, *Badanie mediów multimodalnych – multimodalne badanie mediów*, „Studia Medioznawcze” 2017, nr 2 (69)7, s. 33.

⁷ Obszerne omówienie ewolucji myśli naukowej o znaku i znaczeniu przedstawił amerykański filozof John Deely (J. Deely, *Four Ages of Understanding: The First Postmodern Survey of Philosophy from Ancient Times to the Turn of the Twenty-First Century*, University of Toronto Press, Toronto 2001), rozwój idei znaku z perspektywy filozoficznej przedstawiono w monografii: В.В. Ким, *Семиотика и научное познание: философско-методологический анализ*, Издательство Уральского университета, Екатеринбург 2008.

⁸ А. Моль, *Социодинамика культуры*, URSS, Москва 2007, s. 157. (wydanie oryginalne: A. Moles, *Sociodynamique de la culture*, Mouton et Cie, Paris-La Haye 1967).

który podkreślał, że tekst zazwyczaj tworzony jest przez kilka kodów⁹. Jego idee stały się fundamentem badań poświęconych heterogenicznemu charakterowi komunikatów¹⁰.

Warto wspomnieć również o badaniach prowadzonych w ramach paralingwistyki. Pierwsze prace poświęcone mowie ciała autorstwa m.in. Charlesa Darwina, Fransisa Warnera czy Edwarda Rowella powstały już pod koniec XIX wieku¹¹. Na potrzebę badania językowych i pozajęzykowych zachowań komunikacyjnych oraz ich funkcji zwracał uwagę również psycholog i językoznawca Karl Bühler w książce *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache* z 1934 roku¹². Od drugiej połowy XX wieku intensyfikują się badania nad paralingwistycznymi aspektami komunikacji skupiające się głównie na głosowych pozajęzykowych środkach przekazywania informacji (ton głosu, tempo mowy, intonacja, dźwięki nie należące do systemu językowego)¹³. W pracach rosyjskich terminu paralingwistyka niekiedy używa się w znacznie szerszym znaczeniu jako „раздел лингвистики, изучающий внеязыковые средства речевого общения”¹⁴. W Polsce zainteresowanie komunikacją niewerbalną przypada na lata 70. i 80. XX wieku, choć publikacje związane z tą tematyką ukazywały się już wcześniej. Historię oraz stan badań w tym zakresie można znaleźć w zwartych opracowaniach¹⁵.

Paralingwistyka (w węższym znaczeniu), kinezyka i proksemika zostały częściowo włączone w latach sześćdziesiątych XX wieku w zakres badań socjolingwistyki dzięki pracom antropologa i lingwisty

⁹ Ю.М. Лотман, *Об итогах и проблемах семиотических исследований*, „Труды по знаковым системам” XX, 1987, s. 13–14.

¹⁰ А.М. Ариас, *Поликодовый текст: теоретические и прикладные аспекты*, Издательство Санкт-Петербургского университета управления и экономики, Санкт-Петербург 2015.

¹¹ Zob. K. Jarząbek, *Słownik mowy ciała Polaków*, Uniwersytet Śląski, Katowice 2016, s. 16.

¹² K. Bühler, *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*, Gustav Fischer, Jena 1934.

¹³ K. Jarząbek, *Słownik mowy ciała ...*, s. 17.

¹⁴ Т.Ф. Ефремова, *Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный*. Русский язык, Москва 2000. Zob. Także prace И.Н. Горелов, *Невербальные компоненты коммуникации*, Наука, Москва 1980; Г.В. Колшанский, *Паралингвистика*, Наука, Москва 1974; Б.А. Плотников, *Семиотика текста: Параграфемика*, Высшая школа, Минск 1992.

¹⁵ K. Jarząbek, *Słownik mowy ciała ...*, s. 18–20; L. Tkaczyk, *Komunikacja niewerbalna — postawa, mimika, gest*, Wydawnictwo Astrum, Warszawa 1996.

Della H. Hymesa, który wprowadził pojęcie kompetencji komunikacyjnej, obejmującej między innymi zachowania kinezyczne i zjawiska dźwiękowe towarzyszące mowie¹⁶. Obecnie do środków wyrazu komunikacji niewerbalnej zalicza się¹⁷ gestykulację (ruchy ciała), mimikę (wyraz twarzy), pozycję ciała, dystans fizyczny, kontakt wzrokowy, kontakt fizyczny, wokalizację (intonację, barwę głosu, szybkość mówienia, akcentowanie), dźwięki paralingwistyczne (śmiech, westchnienia, jęki, płacz, sapanie, przerywniki retardacyjne), „fasadę”, czyli „standardowe środki wyrazu, które jednostka stosuje celowo lub mimowolnie podczas występu”¹⁸. Grażyna Osika wskazuje, że poszukiwanie właściwości komunikacji niewerbalnej i odpowiedniej typologizacji jej funkcji wymaga odpowiedzi na pytania o intencjonalność elementów niewerbalnych, ich symboliczność, naturalność oraz funkcjonalne współgranie z elementami werbalnymi¹⁹.

W jednej z fundamentalnych prac z zakresu szeroko rozumianej paralingwistyki – artykule *The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage, and Coding* (1969) – Paul Ekman i Wallace V. Friesen dokonali podziału sygnałów niewerbalnych zgodnie z pełnioną przez nie funkcją, wyróżniając 5 typów znaków²⁰:

- a f e k t o r y (wskazują emocje i powiązane są raczej z mimiką);
- e m b l e m a t y (mają dokładnie określone znaczenia znane większości członków danej kultury i używane są rozmyślnie);
- i l u s t r a t o r y (podkreślają wypowiedzane słowa, zwiększają jasność wypowiedzi);
- r e g u l a t o r y k o n w e r s a c y j n e (służą kierowaniu rozpoczęciem, czasem trwania i zakończeniem wypowiedzi lub rozmowy);
- m a n i p u l a t o r y / a d a p t o r y (zachowania niekontrolowane przez podmiot, spowodowane jego stanem fizjologicznym lub psychicznym, np. drapanie się po głowie, przebieranie palcami, bawienie się długopisem; w klasyfikacji Krejdlina są to znaki symptomatyczne²¹).

¹⁶ K. Jarząbek, *Słownik mowy ciała...*, s. 17–18.

¹⁷ Z. Nęcki, *Komunikacja międzyludzka*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1996, s. 212–225.

¹⁸ E. Goffman, *Człowiek w teatrze życia codziennego*, tłum. H. i P. Śpiewakowie, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1981, s. 59–60.

¹⁹ G. Osika, *Komunikacja niewerbalna*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2008, z. 43, nr 1777, s. 152.

²⁰ P. Ekman, W. V. Friesen, *The Repertoire of Nonverbal Behavior: Categories, Origins, Usage, and Coding*, „Semiotica” 1969, No. 1, s. 49–98.

²¹ Г.Е. Крейдлин, *Невербальная семиотика*, Новое литературное обозрение, Москва 2002, s. 114.

Typologia funkcjonalna bazuje na relacji, jaka zachodzi między warstwą werbalną a niewerbalną komunikatu, gdyż zwykle mamy do czynienia z heterogenicznym semiotycznie przekazem. Ekman i Friesen wyróżniają następujące funkcje komunikatów niewerbalnych²²: 1) powtarzanie komunikatu werbalnego; 2) zastępowanie wypowiedzi werbalnej np. za pomocą symbolicznych gestów; 3) uzupełnianie wypowiedzi słownej za pomocą ilustratorów; 4) regulowanie konwersacji za pomocą gestów, intonacji i spojrzeń; 5) zaprzeczanie, gdy zachowania niewerbalne są niespójne z wypowiedzią słowną; 6) fałszowanie pojawiające się w sytuacji zamierzonego kłamstwa. Tym samym podkreśla się wielofunkcyjny charakter elementów niewerbalnych. Ilustratory akcentują pewne elementy wypowiedzi, podczas gdy emblematy mogą być używane bez tekstu w tle; adaptory pełnią funkcję etologiczną (psychofizjologiczne reakcje człowieka), a regulatory pomagają ustrukturyzować dyskurs i usprawnić komunikację.

Znaczący wzrost popularności wielopłaszczyznowych badań procesu komunikacji w miejsce analizy poszczególnych jej aspektów (np. wyłącznie warstwy językowej lub obrazowej) można zaobserwować wśród przedstawicieli różnych dyscyplin badawczych – semiotyków, psychologów, lingwistów, medioznawców – od lat 80. XX wieku²³. Obecnie popularność zyskuje podejście *intersemiotyczne* czy też *multimodalne* (ang. *multimodal approach*), w którym podkreśla się jednoczesne stosowanie we współczesnych komunikatach różnych kompleksów znaków powiązanych semantycznie, strukturalnie i funkcjonalnie, wzajemnie kontekstualizujących się i tworzących spójny pod względem treści i formy przekaz. Taka koncepcja metodologiczna wydaje się dobrze odzwierciedlać potrzeby badań tekstów mieszanych, w tym komunikatów medialnych.

Analizy językoznawcze poprzedzające podejście intersemiotyczne/multimodalne podkreślały wyjątkowość systemu znakowego języka i wtórny charakter wszystkich innych środków semiotycznych: „неязыковые объекты становятся по-настоящему значащими лишь постольку, поскольку они дублируются или ретранс-

²² P. Ekman, W.V. Friesen, *The Repertoire...*, s. 49–98.

²³ Т. В. Вдовина, *Дискурс-анализ: методологические основания и перспективы применения в социологических исследованиях*, Москва 2012, s. 5, https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_RU_NLR_BIBL_A_010303171/ (15.02.2021).

лируются языком”²⁴; „Смысл есть только там, где предметы или действия названы: мир означаемых есть мир языка”²⁵.

W wielu współczesnych badaniach język nie jest interpretowany jako „archimedium ludzkiej komunikacji”²⁶. Elementów niewerbalnych (paratekst) nie wyłącza się z analizy językoznawczej, lecz traktuje się je jako jej integralną część²⁷.

W rosyjskim dyskursie naukowym popularność zyskał termin „креолизованный” (kreolizowany), używany dla określenia tekstu, którego faktura składa się z dwóch niejednorodnych części: werbalnej (językowej) i niewerbalnej (należącej do innych systemów znakowych niż język naturalny)²⁸. Termin ten ze względu na zbieżność z nomenklaturą związaną z kontaktami językowymi został stopniowo wyparty przez wyrażenie „поликодовый текст” (tekst polikodowy). Heinrich Eiger i Władimir Jucht odnotowali, że w szerokim znaczeniu, tego typu teksty obejmują przypadki łączenia kodu języka naturalnego z kodem innego systemu semiotycznego (obrazu, muzyki itp.)²⁹.

W przeciwieństwie do bardziej tradycyjnych dla rosyjskiego językoznawstwa pojęć kreolizacji i polikodowości (креолизация и поликодовость³⁰), podejście intersemiotyczne/ multimodalne nie jest logocentryczne, nie podkreśla prymatu języka jako złożeń dominującego systemu semiotycznego w kształtowaniu znaczenia.

W publikacjach anglojęzycznych poświęconych tekstom mieszanym przyjęły się terminy „multimodality”/ „multimodal”³¹.

²⁴ P. Барт, *Основы семиологии*, w: Е. Басин, М. Поляков (ред.), *Структурализм: «за» и «против»*, Прогресс, Москва 1975, s. 114.

²⁵ Tamże, s. 115.

²⁶ K. Ehlich, *Medium Sprache*, w: H. Strohner, L. Sichelschmidt, M. Hielscher (Hg.), *Medium Sprache*, Lang, Frankfurt am Main 1998, s. 20).

²⁷ K. Adamzik, *Textlinguistik. Eine einführende Darstellung*, Niemeyer, Tübingen 2004.

²⁸ Ю. А. Сорокин, Е. Ф. Тарасов, *Креолизованные тексты и их коммуникативная функция*, w: *Оптимизация речевого воздействия*, Высшая школа, Москва 1990, s. 180.

²⁹ Г. В. Эйгер, В. Л. Юхт, *К построению типологии текстов*, w: *Лингвистика текста: материалы научной конференции при МГПИИЯ им. М. Горького*. Ч. I., Москва 1974, s. 107; Л. С. Большакова, *О содержании понятия «поликодовый текст»*, „Вестник Самарского государственного университета” 2008, №4, s. 19–24.

³⁰ Dokładniej o porównaniu tych terminów w rosyjskim językoznawstwie: О. И. Максименко, *Поликодовый vs. креолизованный текст: проблема терминологии*, „Вестник Российского университета дружбы народов”, Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика, 2012, №2, s. 93–102.

³¹ G. Kress, *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*, Routledge, London–New York 2010; G. Kress, T. van Leeuwen,

W ostatnich latach określenia te występują również w publikacjach polsko- i rosyjskojęzycznych, najczęściej: „мультимодальность”/ „multimodalność”, „мультимодальный”/ „multimodalny”. Spotykany jest również wariant „wielomodalność”/ „wielomodalny”. Należy zaznaczyć, że te zapożyczone określenia nie zawsze spotykają się z pozytywną reakcją w środowisku naukowym, zwłaszcza wśród słowiańskich językoznawców, jednakże można zaobserwować ich częste użycie, szczególnie wśród badaczy mediów (np. Małgorzata Lisowska-Magdziarz, Katarzyna Kłosińska, Jolanta Maćkiewicz). Wydaje się, że wiąże się to w szczególności z ich międzynarodowym charakterem i modą terminologiczną.

Głównymi wadami omawianych terminów wydają się ich wieloznaczność, niezgodność z wcześniejszym nazewnictwem językoznawczym oraz oderwanie od tradycyjnej nomenklatury semiotycznej, do której nawiązuje teoria multimodalności³². Leksemy „modalność” i „modalny” bez przedrostka „multi-” obecne są w różnych dyscyplinach naukowych. *Słownik języka polskiego PWN* podaje aż pięć definicji przymiotnika „modalny”³³.

Należy dodać, że w naukach psychologicznych termin „modalność” łączy się z percepcją — każdy zmysł postrzegany jest jako oddzielna modalność³⁴. W tradycyjnej terminologii lingwistycznej „modalność” oznacza zaś kategorię semantyczną wyrażającą stosunek osoby mówiącej do treści jej wypowiedzi.

W języku polskim określenie „multimodalny” kojarzy się głównie z logistyką (transport multimodalny)³⁵. Sformułowanie „tekst multimodalny” pojawia się również w ostatnich latach w pracach z zakresu nauk humanistycznych i społecznych w odniesieniu do tekstów wielokodowych, jednak może być mylące ze względu na obecność terminu „modalność” w zupełnie innym znaczeniu.

Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication, Arnold Publishers, London 2001.

³² M. Agnetta, *Ästhetische Polysemiotizität und Translation. Glucks Orfeo ed Euridice (1762) im interkulturellen Transfer*, Georg Olms Verlag, Hildesheim 2019, s. 122–125.

³³ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/modalno%C5%9B%C4%87.html> (9.02.21).

³⁴ М. В. Загидулина, *Мультимодальность: к вопросу о терминологической определенности*, „Знак: проблемное поле медиаобразования” 2019, № 1 (31), s. 183.

³⁵ Słowo multimodalny nie występuje w *Słowniku języka polskiego PWN*, natomiast znajdujemy je w haśle „transport multimodalny” w *Encyklopedii PWN*, <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/multimodalny.html> (9.02.2021). Pojęcia „multimodalność” nie odnajdujemy w żadnym z tych źródeł.

Dodatkowo budowanie bazy terminologicznej w językach słowiańskich utrudnia przekład używanego przez twórcę teorii multimodalności Gunthera Kressa terminu „mode”, oznaczającego ukształtowany społecznie i uwarunkowany kulturowo sposób tworzenia znaczeń („a socially shaped and culturally given resource for making meaning”³⁶). W pracach polskojęzycznych tłumaczony jest on jako „modalność”, „tryb” lub „modus”. Określenia modalność i tryb używane w tym kontekście wydają się trudne do zaakceptowania przez językoznawców, ponieważ mają one swoje utarte znaczenie w lingwistyce (por. wyrażenia nauczane już na etapie szkoły podstawowej, np. „tryb oznajmujący”, „czasowniki modalne”).

Z kolei tłumaczenie ang. „mode” jako „modus” nie łączy się z terminologią ustaloną już w semiotyce, gdzie mówi się o systemach semiotycznych i kodach³⁷. Wydaje się, że do budowania interdyscyplinarnego dialogu tradycyjne terminy, wywodzące się z semiotyki byłyby mniej mylące i mogłyby ułatwić stworzenie jednolitej koncepcji³⁸.

Małgorzata Lisowska-Magdżiarz zaproponowała model analizy wielomodalnej tekstów medialnych oparty na teorii multimodalności Gunthera Kressa. Badanie uwzględnia trzy poziomy odnoszące się do trzech aspektów konstruowania, zawartości i działania tekstu medialnego: modusów/trybów, treści i praktyk medialnych³⁹. Należy zaznaczyć, że model ten stanowi propozycję, a nie ostateczne rozwiązanie. Zmodyfikowany można wykorzystać do porównawczego opisu orędzi noworocznych wygłoszonych na zakończenie 2020 roku przez prezydentów Rosji i Ukrainy. W niniejszym badaniu model ten zostanie wzbogacony o metodę analizy treści w celu dokonania kompleksowego oglądu wybranych przemówień z perspektywy heterogeniczności środków w komunikacie perswazyjnym. Z językoznawczego punktu widzenia określenia „multimodalność” oraz „tryb” mogą przyczyniać się do powstania chaosu terminologicznego, dlatego należałoby posłużyć się innymi pojęciami. W naszym badaniu będziemy stosować sformułowanie „tekst mieszany” oraz bardziej tradycyjnych pojęć, używanych w semiotyce: semiosfera, środki semiotyczne, znaki.

³⁶ G. Kress, *What is mode?*, w: *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*, Routledge, New York 2011, s. 54.

³⁷ M. Agnetta, *Ästhetische Polysemiotizität und Translation...*, s. 122.

³⁸ Tamże, s. 122–123.

³⁹ M. Lisowska-Magdżiarz, *Badanie wielomodalnych...*, s. 162.

3. SPECYFIKA ORĘDZIA NOWOROCZNEGO. WYKORZYSTANIE RÓŻNYCH ŚRODKÓW SEMIOTYCZNYCH — ANALIZA WSTĘPNA

Orędzia noworoczne można sklasyfikować jako teksty medialne należące do dyskursu politycznego, których głównym tematem jest podsumowanie poprzedniego roku, a celem złożenie życzeń noworocznych obywatelom danego kraju. Poza tym przemówienie powinno budować pozytywny wizerunek prezydenta i w dłuższej perspektywie pomóc mu utrzymać poparcie wyborców i władzę w państwie. Przy opisie specyfiki gatunkowej orędzia noworocznego głowy państwa najważniejsze wydają się następujące parametry⁴⁰:

- dyfuzyjność (elementy dwóch gatunków: orędzia do narodu oraz życzeń noworocznych);

- okolicznościowy charakter (przemówienie wygłaszane w związku z rozpoczęciem nowego roku kalendarzowego);

- nadawca będący głową państwa, co odzwierciedlone jest w nazwie gatunku; masowy adresat (wszyscy obywatele kraju, naród jako całość, bez identyfikowania konkretnych grup);

- zjednoczenie narodu w oparciu o wspólne wartości i dominującą ideologię jako główny cel komunikacyjny; efekt perlokucyjny o charakterze emocjonalnym (uczucie radości adresata, uczucia patriotyczne, wdzięczność itp.) jako pożądana reakcja na przemówienie;

- obowiązkowe elementy konstrukcyjne: 1) bezpośredni zwrot do adresata, 2) wskazanie okazji, 3) podsumowanie mijającego roku, 4) określenie wspólnych zadań na kolejny rok, 5) życzenia noworoczne;

- rytualność: orędzie noworoczne ma charakter performatywny, cykliczny i umiejscowiony w czasie; eksplikowane są atrybuty rytualne (świerk, kuranty, flaga, szampan itp.).

Semiosfera orędzia noworocznego głowy państwa jest kreowana za pomocą zróżnicowanych środków semiotycznych ukierunkowa-

⁴⁰ Dokładniej o kanonie orędzia noworocznego patrz: Ж. Р. Сладкевич, *Организация семиотического пространства новогоднего поздравления президента (на материале новогодних обращений президентов России, Беларуси и Польши за 2000–2015 гг.)*, „Политическая наука” 2016, nr 3: Политическая семиотика, s. 168–194; U. Patocka-Sigłowy, *Komunikowanie polityczne w Rosji. Specyfika dyskursu prezydenckiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2019; M. Noińska, *Новогоднее обращение лидера государства как ритуальный жанр медиадискурса на материале российских, немецких и польских выступлений: медиалингвистический анализ*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk; Sopot 2020.

nych na osiągnięcie założonych celów komunikacyjnych. Przemówienia prezydentów Rosji i Ukrainy na 2021 rok są przykładem medialnych tekstów mieszanych, w których jednocześnie występują: mowa (przemówienie prezydenta), pismo (zapowiedź orędzia i napis na zakończenie), ruchomy obraz (nagranie telewizyjne), muzyka (w orędziu rosyjskim – hymn państwowy w wykonaniu orkiestry i chóru po przemówieniu; w orędziu ukraińskim – muzyka fortepianowa jako tło do całego wystąpienia) oraz efekty akustyczne niebędące muzyką (bicie zegara).

Omawiane wystąpienia transmituje telewizja, a nagranie udostępniane jest w Internecie na oficjalnych stronach prezydentów i ich kanałach na YouTube. Dodatkowo tekst przemówienia Władimira Putina można pobrać z oficjalnej strony internetowej. Nagraniu orędzia Wołodymyra Zełenskiego towarzyszą napisy (por. rys. 2). Należy zauważyć, że teksty obu przemówień dostępne są na wielu stronach internetowych i w gazetach, jednak większość odbiorców wybiera przekaz audiowizualny.

Zróznicowany jest chronometraż obu przemówień. W orędziu Putina, które trwa 11 minut i 20 sekund, przemówienie sensu stricto zajmuje 6 minut (od 0:46 do 6:47), zaś w wystąpieniu Zełenskiego, trwającym 14 minut i 50 sekund, część werbalna zawierająca mowę prezydenta i życzenia wygłaszane przez biorące udział w nagraniu dzieci zajmuje prawie 14 minut (od 0:44 do 14:40).

W aspekcie temporalnym w obu analizowanych wystąpieniach dominuje obraz obecny w każdym momencie transmisji. Pozostałe systemy semiotyczne wykorzystuje się z różną intensywnością. Głównym nośnikiem znaczenia jest tekst przemówienia. W orędziu Zełenskiego liczne fragmenty znaczeniowo uzupełniają dopasowane urywki nagrań telewizyjnych.

Obaj prezydenci wykorzystują środki typowe dla przekazów telewizyjnych, jednak w niejednakowy sposób. Orędzie prezydenta Federacji Rosyjskiej zawiera powtarzające się od lat motywy dźwiękowe i obrazowe. Na początku nagrania różnym ujęciom Placu Czerwonego oraz Kremla towarzyszą fanfary. Podczas przemówienia obraz jest statyczny. Putin ubrany w czarny płaszcz stoi na dworze nieruchomo, a w tle widnieją mury Kremla (por. rys. 1). Po wygłoszeniu orędzia pokazywany i słyszalny jest wybijający północ zegar na Wieży Spasskiej, po czym rozpoczyna się hymn Federacji Rosyjskiej, podczas którego na ekranie prezentowane są budynki historyczne w Moskwie.

Wystąpienie Zełenskiego jest o wiele bardziej dynamiczne i przypomina film krótkometrażowy – na początku głowa państwa wchodzi do pałacu prezydenckiego i zaczyna wygłaszać tradycyjne przemówienie, po czym okazuje się, że publicznością są ukraińskie dzieci. W tym momencie prezydent wychodzi zza mównicy i zwraca się do nich. Podczas przemówienia pokazywane są żywe reakcje publiczności. Co więcej, kilkakrotnie pojawiają się filmowe urywki z najważniejszych wiadomości minionego roku. Ścieżka dźwiękowa (muzyka fortepianowa) towarzyszy całemu orędziu. W wystąpieniu wplecione są życzenia od dzieci. Takie wykorzystanie środków semiotycznych sprawia, że nagranie robi wrażenie nieszablonowego i dynamicznego. Przyjrzyjmy się bliżej mechanizmom budowania semiosfery wybranych przemówień, wzajemnym relacjom między zasobami semiotycznymi oraz określmy ich ładunek funkcjonalny.

Rys. 1 Orędzie noworoczne Władimira Putina na rok 2021
(<http://kremlin.ru/events/president/news/64852>)

Rys. 2 Orędzie noworoczne Wołodymyra Zełenskiego na rok 2021
(<https://www.president.gov.ua/ru/videos/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-1849>)

4. CHARAKTERYSTYKA PRZEMÓWIEŃ I RELACJE ZNAKÓW RÓŻNYCH SYSTEMÓW SEMIOTYCZNYCH

4.1. PRZEMÓWIENIE PREZYDENTA ROSJI WŁADIMIRA PUTINA

Noworoczne orędzie prezydenta to podniosłe przemówienie z okazji uroczystości, skierowane do wszystkich obywateli kraju, utrzymane w wysublimowanej stylistyce, „umieszczające” miniony rok w kontinuum temporalno-zdarzeniowym, co pozwala na konstruowanie obrazu przeszłości, teraźniejszości i przyszłości.

Uroczysta atmosfera tego wydarzenia komunikacyjnego, tradycje retoryki prezydenckiej oraz ideologiczne ukierunkowanie wypowiedzi przyczyniają się do realizacji przewodniej intencji komunikacyjnej orędzia noworocznego — wywołania poczucia jedności narodu i stworzenia świątecznego nastroju. Podkreślając wagę jedności społeczeństwa, prezydenci używają szerokiej gamy werbalnych i niewerbalnych środków perswazyjnych.

4.1.1. ASPEKT WERBALNY

Ogólne semantyczne makropropozycje orędzia noworocznego to stwierdzenia: przeżyliśmy razem trudny rok; wszystkie zasoby zostały wykorzystane w celu zapewnienia bezpieczeństwa obywateli; głównym zadaniem prezydenta i władz jest służba ludziom i troska o ich dobro; prezydent życzy obywatelom wszystkiego najlepszego z okazji Nowego Roku.

Na poziomie fonetycznym potencjał perswazyjny posiadają cechy suprasegmentalne: intonacja, akcent logiczny, barwa głosu, tempo mowy itp. W wystąpieniu prezydenta Rosji obserwuje się stosowanie wysokiego stylu wymowy, który charakteryzuje się równym, wolnym tempem, obecnością pauz logicznych i akcentów, klarownością i stałą głośnością. W rytmiczno-intonacyjnej organizacji tekstu występują: asonans (*убЕждён, вмЕстЕ мы всё прЕодолЕЕм, наЛадим и воСтанОвим нОРмальную жизнь*), aliteracja (*вМестЕ Мы ВСё прЕодоЛеЕм, наЛадим и воСтановим нОРмальную жизнь; ПрОдолжим РешаТЬ задачи, СтОящие ПерЕд РоссИей в наСтупающЕм, ТРЕТЬЕм ДеСЯтилЕтии ДВАдЦаТЬ ПерВого Века*), powtórzenia końcówek (*с тревогами и большими материальными сложностями, с переживаниями, а для кого-то — с горькими утратами близких, любимых людей*), powtó-

rzenia struktury słów (- - | - -) (- - | - -) (- | - -) (- | - -) *поколение, победившее заразу нацизма*; (- | - -) (- | - -) *священный сыновний [долг]*), a także paralelizmy syntaktyczne (*наши мамы и папы, дедушки и бабушки, [...] наши друзья и коллеги*). Lingwistyczne środki rytmizacji wzmacniają siłę oddziaływania mowy, dodają wystąpieniu emocjonalności i przyczyniają się do automatyzacji percepcji przedstawianych idei.

Na poziomie leksykalnym prezydent Rosji posługuje się różnymi środkami retorycznymi: nominacjami, leksemami nacechowanymi emocjonalnie, epitetami, metaforami itp. Warstwa semantyczna tekstu jest zorganizowana w ramach modelu dualnego poprzez zastosowanie określonego zestawu opozycji semiotycznych⁴¹: *плохой (проблемный, старый, чужой, опасный, полный угроз, фальшивый) — хороший (истинный, новый, свой, благоприятный, плодотворный, обнадеживающий)*. Pojęcie, oznaczane przez autora jako *добры, свой* (np. *Россия*), poddawane jest językowo-semiotycznemu przetwarzaniu na kilku poziomach organizacji tekstu.

W części zawierającej ocenę minionego roku na pierwszy plan wysuwają się znaki-kwalifikatory, które tworzą wartościujące pole percepcji. Trudności wiążące się z wpływem zewnętrznych niekorzystnych czynników, reprezentowane przez leksemy z negatywną konotacją (*испытания; новый опасный вирус; уходящий год вместил в себя груз нескольких лет; был трудным для каждого из нас; эпидемию ещё не удалось полностью остановить*), przeciwstawiane są trwałym wartościom i cechom o charakterze narodowym (*Эти ценности: мужество, отзывчивость и милосердие — в наших сердцах, в нашем характере и поступках*). Budowaniu pozytywnego obrazu władzy i samego mówcy służy taktyka integracji. Do jej wyróżniających elementów można zaliczyć:

— inkluzyjne MY, pokazujące przynależność do określonej zbiorowości i jednoczące nadawcę i odbiorcę tekstu, ukazujące prezydenta jako reprezentanta całego narodu: *Встречая его ровно год назад, мы с вами, как и люди во всём мире...; Мы равняем на наших дорогих ветеранов; А остаётся с нами главное, всё, что делает нас благородными и сильными: любовь, взаимопонимание, доверие и поддержка*;

⁴¹ М. В. Китайгородская, Н. Н. Розанова, *Современная политическая коммуникация*, w: Л. П. Крысин (ред.), *Современный русский язык: социальная и функциональная дифференциация*, Наука, Москва 2002, s. 151–239.

— leksemy wyrażające ideę wspólnoty (*вместе, все, наш, единство, народ; wszyscy, razem, jedność, nasz, naród, lud*); to właśnie *единство* wydaje się centralnym pojęciem, które determinuje organizację tekstu: *Этот год мы прошли вместе, как и подобает единому народу; беречь нашу сплочённость, это основа наших общих успехов; общая энергия добрых дел;*

— leksemy opisujące SWOICH; w orędziu Putina na 2021 często wykorzystywany w poprzednich latach zwrot *уважаемые граждане России* został użyty zaledwie jednokrotnie na początku przemówienia, zaś *дорогие друзья* wybrzmiało czterokrotnie; przymiotnik *дорогой* został użyty osiem razy;

— leksemy budujące metaforę ROSJA TO RODZINA: *Хочу сказать спасибо каждому из вас, потому что мы вместе. А когда мы чувствуем надёжный локоть людей, стоящих рядом, Россия становится одной большой семьёй.*

Putin używa leksyki o dużym potencjale perswazyjnym, charakterystycznej dla stylu wysokiego: *священный сыновний долг, преодоление невзгод, почитает традиции своих предков, доблестное поколение, дар человеческой жизни, канули в Лету.* W przemówieniu pojawiają się metafory i metonimie: *победившее заразу нацизма, надёжный локоть людей, стоящих рядом; борьба с ней [эпидемией] не прекращается ни на минуту, а także powtórzenia semantyczne, „nawarstwienie” leksyki wartościującej: надёжные, искренние, настоящие отношения между людьми.*

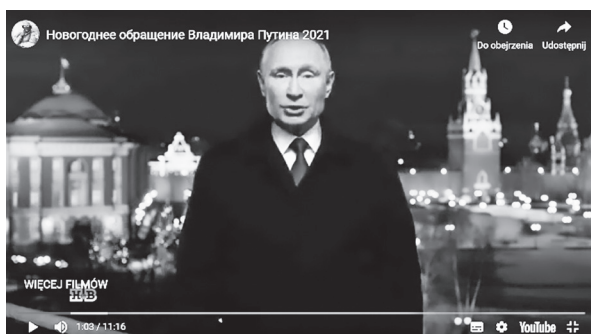
W orędziu występują także znaki-chrononimy, odnoszące się zarówno do odległych wydarzeń (*Несмотря ни на что, мы исполнили наш священный сыновний долг — с благодарностью и признательностью отметили 75-летие Великой Победы*), jak i przyszłości (*через несколько минут 2020-й заканчивается; встречая его ровно год назад; в наступающем, третьем десятилетии XXI века; в новом, наступающем, 2021 году*).

W tekście przemówienia eksplikowana jest idea pracy w służbie ludziom: *Благодаря всем, кто несёт своё служение днём и ночью, при любых обстоятельствах находится на посту, граждане России могут спокойно собраться сегодня у родных очагов со своими близкими, oraz myśl wspólnego pokonania trudności, ponieważ Испытания и беды обязательно проходят.*

Dzięki opisanym zabiegom tekst orędzia Władimira Putina jest wyrazisty i ma uroczysty charakter, co zgodne jest z kanonem gatunku.

4.1.2. ŚRODKI NIEWERBALNE

Podczas przemówienia tło wizualne pozostaje niezmiennie, gdyż uwaga odbiorcy ma być skupiona na postaci prezydenta. Putin zajmuje centralne miejsce w kadrze, niemniej afordancje środków parajęzykowych nie są w przemówieniu w pełni wykorzystywane. Prezydent podczas sześciominutowego przemówienia w ogóle nie gestykuje, a zakres ekspresyjny mimiki jest znacznie ograniczony (por. Rys. 1, 3).

Rys. 3. Ujęcie Władimira Putina podczas przemówienia. Aspekt paralingwistyczny

Rys. 4. Demonstracja znaków-artefaktów po przemówieniu Władimira Putina

Mimika prezydenta jest bardzo stonowana — mówca nie okazuje emocji. Wydaje się, że wynika to z chęci: po pierwsze przestrzegania kanonu gatunku, a po drugie podkreślenia wzniosłości i powagi chwili. Putin pełni tu rolę najwyższego urzędnika państwowego, a jego wysoki status wyznaczają wielopoziomowe środki semiotyczne — wizualne tło, specyficzne ujęcie postaci, która wygląda monumentalnie (prezydent patrzy prosto w kadr, jego sylwetka zajmuje prawie połowę kadru), i charakterystyki głosowe (patrz wyżej).

Odwołanie się do wartości patriotycznych, obecne w tekście przemówienia, współgra z wizualno-akustyczną oprawą orędzia. Warto zwrócić uwagę na statyczno-dynamiczną charakterystykę tła („fasady”) podczas wystąpienia lidera, a także przed i po nim. Nagranie rozpoczyna się od pokazu pojedynczych ujęć ze znakami-symbolami (flaga) i artefaktami (budynki kojarzące się z władzami państwową, zegar na wieży Spasskiej) przy akompaniamencie uroczystej fanfarrowej kompozycji, sygnalizującej pojawienie się prezydenta. Część wstępną kończy napis na ekranie dużymi białymi literami (0:37) „Новогоднее обращение Президента России Владимира Владимировича Путина”. Następnie kamera zatrzymuje się na widoku na Plac Iwanowski z jego rozpoznawalnymi elementami i „skupia się” na mówcy. Społecznie ważne miejsce komunikacji jest integralnym i niezwykle ważnym składnikiem wydarzenia komunikacyjnego, nadaje ton i wpływa na styl komunikacji. Mentalny obraz miejsca jest utrwalony w świadomości jako znak pewnego wydarzenia. Obejmując urząd w latach 2000/2001, Putin wprowadził tradycję nagrywania życzeń noworocznych na otwartej przestrzeni, w nocy. Takie rozwiązanie tworzy iluzję maksymalnego zbliżenia między nadawcą a adresatem. Prezydent jawi się nie jako „postać gabinetowa”, ale jako osoba, z którą odbiorca wita Nowy Rok. Pod koniec przemówienia prezydenta widoczne są kuranty wybijające dwanaście uderzeń, po czym rozbrzmiewa hymn Federacji Rosyjskiej, a projekt wizualny nabiera dynamiki i przedstawia panoramiczny przegląd symbolicznych obiektów władzy państwowej: Kreml, a przede wszystkim jego centralny budynek — Wielki Pałac Kremłowski, który powstał jako symbol władzy carskiej, zaś obecnie jest siedzibą Prezydenta Federacji Rosyjskiej (rys. 4). W kadrze znajdują się również inne znaki-symbole, nawiązujące do statusu mówcy — trójkolorowa flaga, czerwona gwiazda na iglicy Wieży Spasskiej, nocny widok Kremla i odświętnie udekorowanego Wielkiego Kamiennego Mostu.

Podsumujmy: w orędziu Władimira Putina eksplikuje się tradycyjne i uniwersalne wartości. W wystąpieniu podkreślany jest wysoki status nadawcy, jego siła i spokój. Treść orędzia jest zrozumiała dla obywateli Federacji Rosyjskiej zarówno na poziomie werbalnym, jak i niewerbalnym, ponieważ zawiera bardzo znane, łatwo rozpoznawalne dla Rosjan zabytki oraz symbole, a przemówienie nagrywane jest w niezmienionej od lat, znanej widzom konwencji.

4.2. PRZEMÓWIENIE PREZYDENTA UKRAINY WOŁODYMYRA ZEŁENSKIEGO

4.2.1. ASPEKT KOMPOZYCYJNY

Analizowane wystąpienie prezydenta Ukrainy we wszystkich aspektach znacząco różni się od rosyjskiego. Mamy tu do czynienia z heterogenicznością tekstową innego rodzaju, a mianowicie na poziomie modelu tekstotwórczego. Warto przywołać w tym kontekście badania niemieckiej lingwistki Ulli Fix⁴², która zaproponowała rozgraniczenie zjawisk „montażu”, „mieszania” oraz „łamania” wzorców tekstowych: „montaż” to połączenie co najmniej dwóch egzemplarzy/rodzajów tekstu, które nawiązują do różnych wzorców tekstowych, ale pełnią tożsame funkcje, efektem „mieszania” są teksty wykazujące powiązania z innymi wzorcami tekstowymi. Z „łaniem” wzorca mamy do czynienia, gdy widoczne są zarówno cechy pewnego wzorca tekstowego, jak i cechy, których nie można przypisać żadnemu wzorcowi tekstowemu. Orędzie noworoczne Zełenskiego można odebrać jako „dialog typów tekstów”, „hybrydę gatunkową” łamiącą konwencje.

W aspekcie kompozycyjnym w przemówieniu ukraińskim można dostrzec dwie różnej długości części, z których każda łamie utrwalony kanon gatunkowy i zaskakuje widza. Część pierwsza bliższa jest oczekivanemu uroczystemu i podniosłemu noworocznemu wystąpieniu głowy państwa. Na początku Zełenski przy dźwiękach fanfar i w obecności gwardii honorowej idzie po czerwonym dywanie do budynku Administracji Prezydenta Ukrainy przy ulicy Bankowej (rys. 5). Takie rozwiązanie zostało zastosowane w orędziu noworocznym prezydenta Ukrainy po raz pierwszy. Decyzję tę można potraktować jako aluzję do uroczystości inauguracyjnej Putina, podczas której obowiązkowym elementem jest wejście po słynnych schodach Wielkiego Pałacu Kremłowskiego, wzdłuż których ustawiają się strażnicy pułku kremłowskiego oraz wybrzmiewa dźwięk „prezydenckich fanfar”⁴³.

⁴² U. Fix, *Kanon und Auflösung des Kanons. Typologische Intertextualität*, w: *Die Zukunft der Textlinguistik*, Niemeyer, Tübingen 1997. U. Fix, *Sind Textsorten kulturspezifisch geprägt? Plädozer für einen erweiterten Textsortenbegriff*, w: *Akten des X internationalen Germanisttenkongresses*, Wien 2000. Bd. 2, s. 173–178.

⁴³ Ceremonia inauguracyjna Władimira Putina w 2018 roku, https://yandex.ru/efir?stream_id=4a0d8a8c50871d5ca11d74a116564e65&from_block=player_context_menu_yavideo (2.05.21), patrz min. 18:40–20:05.

INTERSEMIOTYCZNA ANALIZA PRZEKAZÓW MEDIALNYCH...

Rys. 5. Uroczyste rozpoczęcie noworocznego orędzia Prezydenta Ukrainy 2021.

Rys. 6. Zmiana konwencji gatunkowej: Нудно? Згоден! Скажу зрозуміло для вас.

Po pierwszych trzech zdaniach przemówienia Zełenski zmienia konwencję: *Дорогі українці! До кінця 2020 року залишаються лічені хвилини. Час підбивати підсумки, робити висновки, говорити про плани та цілі. Нудно? Згоден. Добре. Скажу зрозуміло для вас*, po czym wychodzi zza mównicy i siada przed dziećmi (rys. 6). Od tego momentu rozpoczyna się główna – dynamiczna, polisemiotyczna, polilogicznie zorganizowana część wystąpienia, która znacznie różni się od gatunkowego pierwowzoru.

4.2.2. ASPEKT WERBALNY

Semantyczne makropropozycje orędzia Zełenskiego to podkreślanie piękna oraz wspaniałości Ukrainy i jej mieszkańców, ambiwalentna ocena mijającego roku, akcent na wielokierunkowe osiągnięcia Ukraińców oraz rozbudowana część z życzeniami. W tym przypadku

struktura tekstu modelowana jest z uwzględnieniem bezpośredniego adresata — dzieci znajdujących się w sali (oprócz obecności hipotetycznego adresata — wszystkich mieszkańców kraju przed ekranami telewizorów).

Wysublimowana stylistycznie tonacja życzeń od głowy państwa jest wyrażana za pomocą najwyższego stopnia przymiotników i leksemów wartościujących: *Ми живемо у великій, прекрасній країні. Де є неймовірна природа, щедра земля, де розумні й талагромадзті діти; [...] українські захисники — найкращі у світі; Насправді найсильніший українець, наш богатир Олексій Новіков, який став цьогоріч найсильнішою людиною на планеті Земля.*

Orędzie pełne jest znaków-socjonimów charakteryzujących obywateli Ukrainy. Warto zauważyć, że w tekstach obu prezydentów stosowana jest strategia związana z personalizacją zawodową adresata. Putin wyodrębnia przedstawicieli dwóch kluczowych zawodów 2020 roku — lekarzy i wojskowych, zaś Zełenski wymienia większą grupę ukraińskich specjalistów. Odwołanie się do postaci superbohaterów poprzez użycie produktywnego, pochodzącego z języka łacińskiego przedrostka *super-* (11 użyć), oznaczającego natężenie cechy, wyjątkową atrakcyjność lub niezwykłość czegoś, realizuje strategię nominacji poszczególnych grup Ukraińców: *Дорослі не вірять в їх існування, але цьогоріч, як і у 2014 році, ми знову переконалися — супергерої існують. І до наших військових доєдналися наші медики, наші суперлікарі, суперлаборанти, суперводії швидкої, суперпілоти, суперприкордонники, супервчителі, наші суперпожежники та суперрятувальники. І ми точно не маємо іншого варіанту, аніж бути супер-Україною.*

Budowaniu pozytywnego wizerunku władzy i skuteczności działań rządu sprzyjają znaki procesywne, które nazywają określone działania zawodowe: *„знести” пам’ятник корупції, відбудувати 150 мостів, зробити сучасні КПВВ, почати спільне будівництво корветів, Україна своїх не залишає.*

Prezydent występuje jednak nie tylko jako osoba pełniąca najwyższy urząd w państwie, ale także jako przyjaciel, starszy towarzysz bezpośrednich rozmówców, w związku z czym stosuje strategię zniwelowania granic między uczestnikami komunikacji. Z tego powodu konstrukcje składniowe są bardziej zróżnicowane niż w tekście rosyjskim. Zełenski często używa elipsy, parcelacji oraz par pytań i odpowiedzi, aby „dostosować” tekst dotyczący złożonych tematów do percepcji dzieci (o budżecie, budowaniu okrętów, zakładnikach):

Щоб у них з коханою з'явився такий, як ти. Або така, як ти. А краще — і такий, і така;

— Кому 9? Ось, і відсотки такими можуть бути. Тобі 6? Добре, домовились!;
— 158 днів перемир'я. Небездоганного? Так, і це правда. Та хіба через це — непотрібного? Ні. І це також правда.

Prezydent Ukrainy chętnie posługuje się powtórzeniami i anaforą, co przyczynia się do rytmizacji mowy i wzmocnienia potencjału perswazyjnego:

— Цей рік довів, що дитячу лікарню «Охматдит» можна добудувати й не передавати, немов булаву, кожному наступному Президенту України.

— Цей рік показав, що для громадян з Донбасу і Криму можна зробити сучасні КПВВ [...].

— Цей рік показав, що можна про армію говорити, а можна зробити для безпеки й оборони найбільший в історії бюджет.

Należy zaznaczyć, że w ocenie mijającego roku wyraźnie widoczne są opozycje semiotyczne, w związku z którymi antyteza staje się kluczowym środkiem tekstotwórczym: *У ньому були сльози від болю. І сльози від гордості. Було те, за що нам соромно, і те, чим ми пишаємось. Те, що хочеться забути. І те, чого ніколи не забудемо. І були ті, з ким ми стали ще більшими друзями. Ті, з ким стали стратегічними партнерами. Ті, з ким нас намагалися посварити, але не вдалося. [...] Після когось залишаться пости. А після когось залишаться мости.*

Wzmocnieniu obrazowości tekstu służą oryginalne konstrukcje metaforyczne (*І ми не слухаємо металників бруду на вентилятор соцмереж*), a także dosłowne użycie frazeologizmów i gra językowa z bezpośrednim i przenośnym znaczeniem słów: *Цей міф пішов на всі чотири сторони, по всіх чотирьох тисячах кілометрів нових доріг; Виявилось, що в лікарнях та аптеках багато чого немає. Чому? Просто дехто втратив нюх ще задовго до ковіду.*

W orędziu Zełenskiego wymienione zostały znane postacie kultury, nauki, literatury i sportu w połączeniu ze znakami miejsca: *найсильніший українець Олексій Новіков; він забрав у нас киянина Патона, одесита Жванецького, львів'ян Скорика та Віктюка.* Taka organizacja tekstu podkreśla znaczenie wkładu przedstawicieli różnych regionów w rozwój Ukrainy. W kontekście roli każdego regionu w budowaniu integralności i dobrobytu kraju prezydent mówił również o najdłuższym zawieszeniu broni (158 dni)

od początku wojny w Donbasie oraz o przygotowaniach do obchodów w kolejnym roku 30-lecia niepodległości Ukrainy. Pragmatycznie uzasadnione wydaje się przełączenie kodu językowego – w krótkim fragmencie w języku rosyjskim prezydent zwrócił się bezpośrednio do mieszkańców okupowanych terytoriów: *Я знаю, что Донецк, Луганск и Крым сейчас во всех смыслах этого слова живут в другом времени. Им уже почти час, как по телевизору вам сказали, что Новый год наступил. Но я знаю, что уже почти час, как вы ждете нас, чтобы встретить Новый год вместе.*

W tym aspekcie znaczący jest fakt częstego użycia w tekście przemówienia leksemów *Україна, українці і українськи* (33 użycia), służącego budowaniu poczucia jedności narodowej. Na podstawie danych analizy statystycznej oraz obliczeń web-generatora kluczowych słów (<http://info.seocafe.info/tools/keygeneratortext/>) można wygenerować następujące ciągi słów-kluczy z uwzględnieniem samodzielnych części mowy: *все/всеі* (17), *Україна* (17), *буде* (14), *рік* (11), *нехай* (10), *багато* (9), *новий* (9), *українці* (8), *українськи* (7), *мир* (7), *дорогі* (4), *діти* (4) (por. rosyjskie: *дорогие* (8), *все* (8), *друзья* (6), *год* (7), *люди* (7), *Россия* (5), *новый* (4), *вместе* (3), *испытания* (3), *надежда* (3)). Porównanie pokazuje, że w wystąpieniu Zełenskiego silniej eksplikowany jest element narodowościowy. Co więcej, uwidacznia się ukierunkowanie narracji werbalnej na przyszłość (*буде, нехай, діти*), co wykazała również analiza częstotliwości wyrazów wykonana w serwisie Word's Cloud (rys. 7):

Rys. 7. Noworoczne orędzie Władimira Putina na rok 2021

Rys. 7a. Noworoczne przemówienie Wołodymyra Zelenskiego na rok 2021

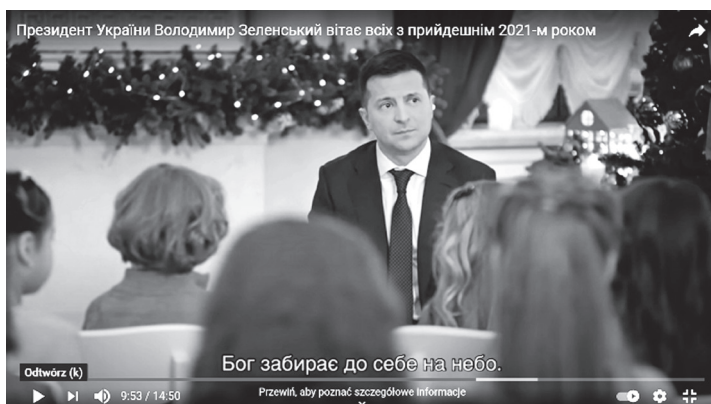
Wynika to nie tylko z włączania dzieci (jako symbolu przyszłości) w sytuację komunikacyjną, ale także z rozbudowania części z życzeniami noworocznymi. W przemówieniu wybrzmiało dziewiętnaście oddzielnych króciutkich dziecięcych wypowiedzi (siedemnaście po ukraińsku i dwie po rosyjsku). Pojawiły się zarówno typowe i powtarzające się życzenia noworoczne dla wszystkich mieszkańców: zdrowia, szczęścia, pokoju, zwycięstwa nad wirusem i korupcją, sukcesów, jak i dziecięce marzenia — kupno pieska, transformera czy dużej ilości cukierków. Zastosowanie takiego zabiegu służy „ociepleniu” przekazu, budowaniu jego pozytywnego odbioru i zmniejszeniu dystansu między nadawcą a odbiorcą. Należy podkreślić, że życzenia pokoju pojawiały się zdecydowanie najczęściej — dzieci wyrażały je aż sześciokrotnie.

Powtarzanie pewnych elementów buduje asocjacyjne powiązania w tekście. Dzięki odległym powtórzeniom przemówienie odbierane jest nieliniowo, a jego oddziaływanie zostaje wzmocnione. Oceniając miniony rok, prezydent używa fraz obecnych we wstępie: *de всі президенти у своїх новорічних привітаннях завжди кажуть фразу: „Дорогі українці! Це був важкий рік...”. Ви запитаєте, чи був важким 2020-й?* oraz w ostatnim fragmencie tekstu: *Знаєте, всі президенти у новорічному зверненні кажуть одну фразу: „Дорогі українці! Це був важкий рік... Але наступний буде краще”. І ось з цим — згоден. Він буде кращим!*

4.2.3. ASPEKT NIEWERBALNY

Orędzie ukraińskiego prezydenta jest bogatsze zarówno w warstwie werbalnej, jak i niewerbalnej. Odbiorca słyszy nie tylko głos głowy

państwa i dzieci, ale również osoby słabosłyszące mają możliwość przeczytania napisów – subskrypcji tekstu na dole ekranu. Ekspresja mimiczna Zelenskiego jest różnorodna i wyrazista (rys. 8–9, 12–13), wzmacnia sens wypowiedzi ustnej. Widz może obserwować prezydenta w różnych ujęciach – zarówno w zbliżeniu, jak i całą postać – w ujęciu bocznym siedzącego naprzeciwko dzieci oraz na wprost, razem z dziećmi odliczającego czas do Nowego Roku. Mówiący aktywnie gestykułuje, jego otwarte dłonie widzimy powyżej linii pasa (rys. 10–13).

Rys. 8. Ekspresja zadumy skorelowana z wypowiedzią:
Bóg zabiera do siebie do nieba najlepszych.

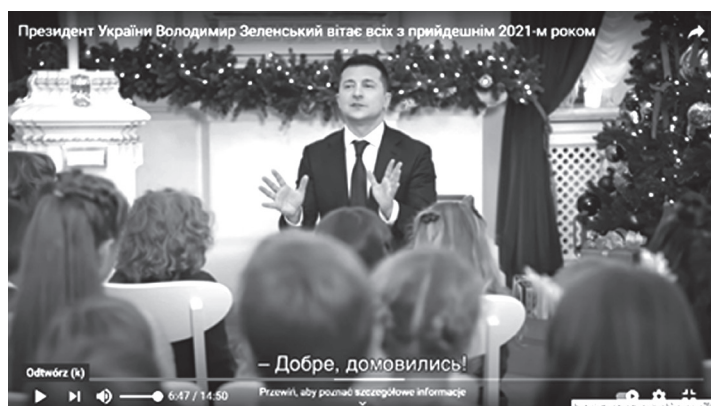
Rys. 9. Ekspresja smutku skorelowana z wypowiedzią:
Miesiące, kiedy nasi wojskowi nie giną.

INTERSEMIOTYCZNA ANALIZA PRZEKAZÓW MEDIALNYCH...

Rys. 10. Wskazujący gest — regulator komunikacji w dialogu z dziećmi

Rys. 11. Gest-adaptor (otwarte dłonie, ręce powyżej linii pasa) sygnalizujący szczerotę rozmówcy

Rys. 12. Ekspresja radości (szczery uśmiech) oraz gest otwartych dłoni skierowany do siedzących naprzeciwko dzieci skorelowany z wypowiedzią na ich temat

Rys. 13. Wyrażenie życzliwości (uśmiech, otwarte dłonie) i dumy (wysoko uniesiona głowa) skorelowane z wypowiedzią:

Наступного року ми будемо відзначати 30-річчя нашої незалежності — на тle ozdobionej choinki jako symbolu święta

Ogromne znaczenie ma aranżacja przestrzeni. W tle widzimy bogato przystrojoną choinkę — symbol święta, ozdoby oraz symbol państwowości (flagę). Na ekranie widać również dzieci i fragmenty filmowe ilustrujące treść przemówienia. Miejsca pokazywane w wystąpieniu Zełenskiego to ulica Bankowa w Kijowie, Park Maryjski, Sobór Michałowski, a także główna choinka bożonarodzeniowa w kraju w pobliżu soboru św. Zofii. Jako ilustracja (dynamiczne wizualne tło) do słów Zełenskiego posłużyły fragmenty nagrań pokazujące nowe szpitale, mosty, drogi, zawody sportowe i urywki wiadomości.

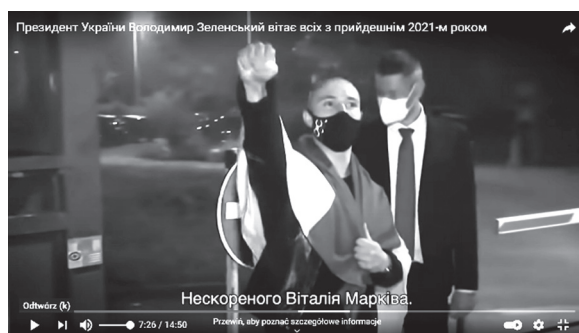
Należy zauważyć, że znaczące fragmenty wizualne w przemówieniu to nie tylko ilustracje tekstu, ale pełnoprawne elementy, które składają się na treść wypowiedzi. Między werbalną a ikoniczną częścią składową orędzia zachodzą korelacje dwóch typów:

1) współzależności, gdy pełny sens komunikatu staje się zrozumiały dopiero po obejrzeniu towarzyszących przemówieniu kadrów (rys. 14): prezydent wymienia przyjaciół, partnerów strategicznych, tych, którzy wspierali Ukrainę, a widz zestawia te nominacje oceniające z pokazywanymi ujęciami, przedstawiającymi liderów politycznych Wielkiej Brytanii, Polski, Francji, Niemiec i Stanów Zjednoczonych.

2) komplementarności/uzupełnienia, gdy komunikat werbalny niesie główny ciężar znaczeniowy, a część wizualna wzmacnia sens wypowiedzi, jak na rys. 15, na którym słowem o powrocie do ojczyzny z Włoch uniewinnionego przez sąd Witalija Markiwa towarzyszą odpowiednie kadry z wiadomości.

Rys. 14. „Ci, dla których staliśmy się partnerami strategicznymi”

Rys. 15. Niezwyciężonego Witalija Markiwa

Na końcu nagrania słychać dźwięki strzelających tub konfetti i dziecięcy śmiech.

Podsumujmy: rozwiązanie przyjęte przez ukraińskiego prezydenta wydaje się zaskakujące i przyciąga uwagę widza. Zasoby semiotyczne zostały wykorzystane w bardziej nowatorski i złożony sposób aniżeli w orędziu rosyjskim.

5. WNIOSKI

Orędzie noworoczne jest rytualnym, skonwencjonalizowanym gatunkiem wypowiedzi politycznej z długą tradycją. Z reguły nagrania z poszczególnych lat nie różnią się znacznie między sobą. Władimir Putin na zakończenie 2020 wygłosił konwencjonalne przemówienie noworoczne, zaś Wołodymyr Zelenski przedstawił łamiącą konwencje oryginalną i nową „wariację” z wykorzystaniem tradycyjnych motywów.

W obu przemówieniach zastosowane obrazy, warstwa werbalna oraz ścieżka dźwiękowa wzajemnie się dopełniają, wzmacniają i wzbogacają przekaz. Orędzie rosyjskie na 2021 rok jest tradycyjne i proste w odbiorze. Nagrane zostało zgodnie z przyjętą od lat konwencją. Jedynie wzmianki o nowym wirusie odróżniają je od wcześniejszych wystąpień Władimira Putina. Tekst przemówienia jest zgodny z utrwalonym kanonem, zajmuje on stosunkowo niewiele czasu — około połowy całego nagrania. Warstwa obrazowa i dźwiękowa służą jako semiotyczne, konwencjonalne tło, które pozwala na demonstrację statusu mówiącego i pokazanie potęgi kraju oraz zaakcentowanie wartości patriotycznych.

W przemówieniu Zełenskiego dynamiczny obraz stanowi nośny znaczeniowo element przekazu łączący się na zasadzie uzupełnienia lub współzależności z komponentem werbalnym. Heterogeniczność w tym orędziu występuje na kilku różnych poziomach — modelu tekstotwórczego, różnorodnych zasobów semiotycznych oraz przełączania kodu językowego. Ponadto prezydent Ukrainy wykorzystuje afordancje nowoczesnych technologii multimedialnych, pozwalających ocenić zawartość nagrania w postaci komentarzy, like'ów i dislike'ów. Taka możliwość została zablokowana pod nagraniem orędzia Putina.

PODSUMOWANIE

Współczesna komunikacja medialna jest złożonym procesem generowania i przekazywania znaczeń za pośrednictwem różnych systemów semiotycznych i technologii multimedialnych. Ekspansja komunikatów mieszanych przyczyniła się do rozwoju interdyscyplinarnych badań nad problemami polikodowości.

Ujęcie intersemiotyczne (w innej terminologii — multimodalne), uwzględniające interakcję różnych systemów semiotycznych w generowaniu przekazu i jego mocy perswazyjnej, jest próbą odpowiedzi na wyzwania związane z analizą współczesnej komunikacji medialnej. Jego kluczowa cecha — symultaniczność oddziaływania i znaczeniowa multiplikatywność, „nadsumatywność”⁴⁴ — wymagają podejścia dyskursywnego i interpretacyjnego. Pozwala ono na opis rodzajów interakcji różnych środków semiotycznych i określa ich rolę dla całości tekstu.

⁴⁴ J. Maćkiewicz, „Badanie mediów...”, s. 35.

Semiosfera orędzia noworocznego głowy państwa jako dyfuzyjnego i rytualnego gatunku medialnego opiera się na wielopłaszczyznowym (semantycznym, emocjogennym, aksjologicznym) współdziałaniu kodu werbalnego, wizualnego i akustycznego. Integralność i spójność tematyczna wszystkich komponentów tekstu polikodowego jest ustalana i oznaczana przez autora za pomocą markerów językowych i pozajęzykowych. Heterogeniczne zespoły znaków kreują kognitywną przestrzeń interakcji z odbiorcą. Wszystkie elementy semiosfery orędzia współgrają i dopełniają się nawzajem, sprzyjając osiągnięciu zakładanego celu komunikacyjnego – wywołaniu poczucia jedności narodowej, dumy z własnego kraju, świątecznego nastroju i aprobaty działań politycznych nadawcy. Sukces komunikacyjny w znacznym stopniu zależy od kreatywności twórcy przekazu, umiejętności nieoczywistego wykorzystania środków semiotycznych, połączenia stałości i zmienności, standardu i innowacyjności, co zaskakuje i przyciąga uwagę, wzmacniając illokucyjną siłę komunikatu, jego atrakcyjność, podatność na replikację, a tym samym jego oddziaływanie na adresata.

REFERENCES

- Adamzik, Kirsten. *Textlinguistik. Eine einführende Darstellung*. Tübingen: Niemeyer, 2004.
- Agnetta, Marco. *Ästhetische Polysemiotizität und Translation. Glucks Orfeo ed Euridice (1762) im interkulturellen Transfer*. Hildesheim: Georg Olms Verlag, 2019.
- Arias, Anna-Mariya. *Polikodovyy tekst: teoreticheskiye i prikladnyye aspekty*. Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo Sankt-Peterburgskogo universiteta upravleniya i ekonomiki, 2015 [Ариас, Анна-Мария. *Поликодовый текст: теоретические и прикладные аспекты*. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета управления и экономики, 2015].
- Avanesov, Sergey. "Vizual'nost' i kommunikatsiya." *PRAXĪMA. Problemy vizual'noy semiotiki* 2014, no. 2: 11–25 [Аванесов, Сергей. „Визуальность и коммуникация”. *ПРАΞИМА. Проблемы визуальной семиотики* 2014, no. 2: 11–25].
- Bart, Rolan. „Osnovy semiologii”. *Strukturalizm: «za» i «protiv»*. Moskva: Progress, 1975. 114–163 [Барт, Ролан. „Основы семиологии”. *Структурализм: «за» и «против»*. Москва: Прогресс, 1975: 114–163].
- Bol'shakova, Lyubov'. "O sodержanii ponyatiya «polikodovyy tekst»." *Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo universiteta* 2008, no. 4: 19–24 [Большакова, Любовь. „О содержании понятия «поликодовый текст».” *Вестник Самарского государственного университета* 2008, no. 4: 19–24].

- Deely, John. *Four Ages of Understanding: The First Postmodern Survey of Philosophy from Ancient Times to the Turn of the Twenty-First Century*. Toronto: University of Toronto Press, 2001.
- Ehlich, Konrad. "Medium Sprache." Strohner, Hans, Sichelschmidt, Lorenz, Hiel-scher Martina. *Medium Sprache*. Frankfurt am Main: Lang, 1998: 9–21.
- Ekman, Paul, Friesen, Wallace V. "The repertoire or nonverbal behavior: categories, origins, usage, and coding". *Semiotica* 1, 1969: 49–98.
- Eyger, Genrikh, Yukht, Vladimir. "K postroyeniyu tipologii tekstov." *Lingvistika teksta: materialy nauchnoy konferentsii pri MGPIYa im. M. Toreza*. Vol. 1. Moskva 1974. 103–109 [Ейгер, Генрих, Юхт, Владимир. "К построению типологии текстов." *Лингвистика текста: материалы научной конференции при МГПИИЯ им. М. Тореза*. Ч. I. Москва 1974. 103–109].
- Fix, Ulla. "Kanon und Auflösung des Kanons. Typologische Intertextualität." *Die Zukunft der Textlinguistik*. Tübingen: Niemeyer, 1997.
- Fix, Ulla. "Sind Textsorten kulturspezifisch geprägt? Plädozer für einen erweiterten Textsortenbegriff." *Akten des X internationalen Germanistenkongresses*. Wien, 2000. Bd. 2: 173–178.
- Gabova, Mariya. "Vizual'naya kul'tura sovremennogo obshchestva (opyt tipologii)." *Chelovek. Kul'tura. Obrazovaniye* 2017, no. 2 (24): 30–40 [Габова, Мария. "Визуальная культура современного общества (опыт типологии)." *Человек. Культура. Образование* 2017, no. 2 (24): 30–40].
- Goffman, Erving. *Czlowiek w teatrze życia codziennego*. Transl. H. i P. Śpiewakowie. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1981: 59–60.
- Gorelov, Il'ya. *Neverbal'nyye komponenty kommunikatsii*. Moskva: Nauka, 1980 [Горелов, Илья. *Невербальные компоненты коммуникации*. Москва: Наука, 1980].
- Jarząbek, Krystyna. *Słownik mowy ciała Polaków*. Katowice: Uniwersytet Śląski, 2016.
- Kim, Vladimir. *Semiotika i nauchnoye poznaniye: filozofsko-metodologicheskij analiz*. Ekaterinburg: Izdtel'stvo Ural'skogo universiteta, 2008 [Ким, Владимир. *Семиотика и научное познание: философско-методологический анализ*. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2008].
- Kitaygorodskaya, Margarita, Rozanova, Nina. "Sovremennaya politicheskaya komunikatsiya." Krysin, Leonid (eds.). *Sovremennyy russkiy yazyk: sotsial'na i funktsional'naya differentsiatsiya*. Moskva: Nauka, 2002: 151–239 [Китайгородская, Маргарита, Розанова, Нина. "Современная политическая коммуникация." Крысин, Леонид (ред.). *Современный русский язык: социальная и функциональная дифференциация*. Москва: Наука, 2002: 151–239].
- Kress, Gunther, Theo, van Leeuwen. *Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold Publishers, 2001.
- Kress, Gunther. "What is mode?". *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*. New York: Routledge, 2011: 54–67.
- Kress, Gunther. *Multimodality. A social semiotic approach to contemporary communication*. London–New York: Routledge, 2010.
- Kreydlin, Grigoriy. *Neverbal'naya semiotika*. Moskva: Novoye literaturnoye obozreniye, 2004 [Крейдлин, Григорий. *Невербальная семиотика*. Москва: Новое литературное обозрение, 2004].
- Lisowska-Magdziarz, Małgorzata. "Badanie wielomodalnych przekazów w mediach masowych: od teorii do schematu analitycznego." Szymańska, Agnieszka,

- Lisowska-Magdziarz, Małgorzata, Hess, Agnieszka (eds.). *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*. Kraków: Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej, 2018: 143–165.
- Lotman, Yuriy. “Ob itogakh i problemakh semioticheskikh issledovaniy.” *Trudy po znakovym sistemam*. 20, 1987: 3–17 [Лотман, Юрий. “Об итогах и проблемах семиотических исследований”. *Труды по знаковым системам*. XX, 1987: 3–17].
- Maćkiewicz, Jolanta. “Badanie mediów multimodalnych — multimodalne badanie mediów.” „*Studia Medioznawcze* 2017, no. 2 (69)7: 33–42.
- Maksimenko, Ol’ga. “Polikodovyy vs. kreolizovannyi tekst: problema terminologii.” *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov*. Seriya: Teoriya yazyka. Semiotika. Semantika 2012, no. 2: 93–102 [Максименко, Ольга. “Поликодовый vs. креолизованный текст: проблема терминологии.” *Вестник Российского университета дружбы народов*. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика 2012, no. 2: 93–102].
- Michalewski, Kazimierz. *Komunikaty mieszane*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2009.
- Mol’, Abraam. *Sotsiodinamika kul’tury*. Moskva: URSS, 2007 [Моль, Абраам. *Социодинамика культуры*. Москва: URSS, 2007].
- Nęcki, Zbigniew. *Komunikacja międzyludzka*. Kraków: Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, 1996.
- Noińska, Marta. *Novogodneye obrashcheniye lidera gosudarstva kak ritual’nyy zhanr mediadiskursa materiale rossiyskikh, nemetskikh i pol’skikh vystupleniy: medialingvisticheskiy analiz*. Gdańsk–Sopot: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2020 [Noińska, Marta. *Новогоднее обращение лидера государства как ритуальный жанр медиадискурса на материале российских, немецких и польских выступлений: медиалингвистический анализ*. Gdańsk; Sopot: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2020].
- Osika, Grażyna. “Komunikacja niewerbalna.” *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej*. 2008, z. 43, no. 1777.
- Patocka-Siglowy, Urszula. *Komunikowanie polityczne w Rosji. Specyfika dyskursu prezydenckiego*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2019.
- Plotnikov, Bronislav. *Semiotika teksta : Paragrafemika*. Minsk: Vysshaya shkola, 1992 [Плотников, Бронислав. *Семиотика текста : Параграфемика*. Минск: Высшая школа, 1992].
- Simakova, Svetlana. “Tendentsii vizualizatsii zhurnalistского kontenta v sovremennykh SMI.” *Vestnik Severo-Osetinskogo universiteta im. K.L. Khetagurova* 2015, no. 3: 213–218 [Симакова, Светлана. Тенденции визуализации журналистского контента в современных СМИ”. *Вестник Северо-Осетинского университета им. К.Л. Хетагурова* 2015, no. 3: 213–218].
- Sladkevich, Zhanna. “Organizatsiya semioticheskogo prostranstva novogodnego pozdravleniya prezidenta (na materiale novogodnikh obrashcheniy prezidentov Rossii, Belarusi i Pol’shi za 2000–2015 gg.)” *Politicheskaya nauka*, 2016, no. 3: Politicheskaya semiotika: 168–194 [Сладкевич, Жанна. “Организация семиотического пространства новогоднего поздравления президента (на материале новогодних обращений президентов России, Беларуси и Польши за 2000–2015 гг.)” *Политическая наука*, 2016, no.3: Политическая семиотика: 168–194].
- Sladkiewicz, Żanna. “Społeczństwo ‘oka’ i tekst wielokodowy (na przykładzie rosyjskiej satyry politycznej)”. *Przegląd Rusycystyczny* 2014, no. 3: 111–124.

- Sorokin, Yuriy, Tarasov, Evgeniy. "Kreolizovannyye teksty i ikh kommunikativnaya funktsiya." *Optimizatsiya rechevogo vozdeystviya*. Moskva: Vysshaya shkola, 1990: 178–187 [Сорокин, Юрий, Тарасов, Евгений. "Креолизованные тексты и их коммуникативная функция." *Оптимизация речевого воздействия*. Москва: Высшая школа, 1990: 178–187].
- Stöckl, Hartmut. "Medienlinguistik. Zu Status und Methoden eines (noch) emergenten Forschungsfeldes." Grösslinger, Christian, Held, Gudrun, Stöckl, Hartmut (eds.). *Presetextsorten jenseits der ‚News‘. Medienlinguistische Perspektiven auf journalistische Kreativität*. Frankfurt: Lang, 2012: 13–34.
- Tkaczyk, Lech. *Komunikacja niewerbalna – postawa, mimika, gest*. Warszawa: Wydawnictwo Astrum, 1996.
- Vdovina, Tat'yana. *Diskurs-analiz: metodologicheskkiye osnovaniya i perspektivy primeneniya v sotsiologicheskikh issledovaniyakh*. Moskva 2012 [Вдовина, Татьяна. *Дискурс-анализ: методологические основания и перспективы применения в социологических исследованиях*. Москва 2012 <https://rusneb.ru/catalog/000200_000018_RU_NLR_BIBL_A_010303171/> (15.02.2021)].
- Zagidullina, Marina. "Mul'timodal'nost': k voprosu o terminologicheskoy opredelennosti." *Znak: problemnoye pole mediaobrazovaniya* 2019, no. 1 (31): 183 [Загидуллина, Марина. "Мультимодальность: к вопросу о терминологической определенности." *Знак: проблемное поле медиаобразования* 2019, no. 1 (31): 183].

Online sources

- Mediolingwistyka. Rozmowa na temat statusu mediolingwistyki z prof. Ewą Martha Eckkrammer, prof. Martinem Luginbühlem i prof. Bogusławem Skowronkiem, <<https://fbc.pionier.net.pl/details/nnZlgZn> (30.09.2019)>.
- Orędzie noworoczne Władimira Putina na rok 2021 <<http://kremlin.ru/events/president/news/64852>> (12.01.2021).
- Orędzie noworoczne Wołodymyra Zełenskiego na rok 2021 <<https://www.president.gov.ua/ru/videos/novorichne-privitannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelens-1849>> (12.01.2021).
- Ceremonia inauguracyjna Władimira Putina 2018 <https://yandex.ru/efir?stream_id=4a0d8a8c50871d5ca11d74a116564e65&from_block=player_context_menu_yavideo> (2.05.2021).
- <https://sjp.pwn.pl/slowniki/modalno%C5%9B%C4%87.html> (12.01.2021).
- <https://encyklopedia.pwn.pl/encyklopedia/multimodalny.html> (12.01.2021).
- <http://info.seocafe.info/tools/keygeneratortext/> (2.05.2021).